

XOM ASHYO: O'ZGARUVCHAN XARAJATLARNI ANIQLASHDA XOM-ASHYONING AHAMIYATI

Egamberdiyev Shavkatbek Shahobiddin o'g'li

Andijon mashinasozlik instituti

“Iqtisodiyot” yo'nalishi talabasi

Tel: +998911752964

Email: shavkatbekegamberdiyev79@gmail.com

Muhammadjonov Xumoyunmirzo Sherzodbek o'g'li

Andijon mashinasozlik instituti

“Iqtisodiyot” yo'nalishi talabasi

Tel: +998937218104

Email: muhammadjonovh657@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada korxonalar harajatlarini kamaytirishda mahalliy xom-ashyoning o'рни va ahamiyati haqida so'z boradi. Xom ashyoning ahamiyatini tushunish, xom-ashyoning o'zgaruvchan harajatlarga ta'siri, xom-ashyo turlari, xom-ashyo tannarxiga ta'sir etuvchi omillar, xom-ashyo narxini belgilashning global bozor tendensiyalari, xom-ashyo harajatlarini boshqarish strategiyalari, xom-ashyo harajatlarini optimallashtirish uchun qanday texnologiyalardan foydalanish, xom-ashyoning xo'jalik faoliyatida davom etayotgan ahamiyatiga haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: korxonalar, xom-ashyo, harajatlalar, o'zgaruvchan xarajatlalar, tannarx, qiymat, tabiiy xom-ashyo, sintetik xom-ashyo,

Kirish. Xom ashyo ishlab chiqarishning o'zgaruvchan xarajatlarini aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Xom ashyoning ahamiyatini tushunish har qanday biznes uchun zarurdir, chunki ular yakuniy mahsulotning qurilish bloklari hisoblanadi. Xom ashyo - bu mahsulot ishlab chiqarishda ishlatiladigan qayta ishlanmagan materiallar. Ushbu materiallar turli joylardan, jumladan, tabiatdan, boshqa sanoat tarmoqlaridan va hatto chiqindilardan olinadi. Xom ashyo tannarxi ishlab chiqarishning umumiy tannarxida muhim omil bo'lib, kompaniyaning rentabelligiga ta'sir qilishi mumkin. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari, minerallar, metallar va kimyoviy moddalar kabi turli xil xom ashyo turlari mavjud. Ushbu xom ashyolarning har biri ishlab chiqarish tannarxiga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan turli xil xususiyatlarga ega. Masalan, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining narxi ob-havoga qarab o'zgarishi mumkin, metallar narxi esa jahon talab va taklifiga qarab o'zgarishi mumkin. Kimyoviy moddalarning narxi kimyoviy sintez jarayonining murakkabligiga qarab ham farq qilishi mumkin[1].

Xom ashyoning ahamiyati haqida ba'zi tushunchalar:

Xom ashyo sifati: Xom ashyo sifati yakuniy mahsulot sifatiga ta'sir qilishi mumkin. Yuqori sifatli xom ashyolardan foydalanish yakuniy mahsulot qiymatini oshirishi mumkin, past sifatli xom ashyolardan foydalanish esa mahsulot qiymatini pasaytirishi mumkin.

Xom ashyoning mavjudligi: Xom ashyoning mavjudligi ishlab chiqarish jarayoniga ta'sir qilishi mumkin. Xom ashyo yetarli miqdorda bo'lmasa, ishlab chiqarish jarayoni sekinlashishi mumkin, bu esa kechikishlar va xarajatlarning oshishiga olib keladi.

Xom ashyo tannarxi: Xom ashyo tannarxi ishlab chiqarishning umumiy tannarxini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Xom ashyoning narxi turli omillarga, jumladan, talab va taklifga, mavjudlik va ishlab chiqarish xarajatlariga qarab o'zgarishi mumkin.

Chiqindilarni kamaytirish: Xom ashyolardan samarali foydalanish chiqindilarni kamaytirish va barqarorlikni oshirishga yordam beradi. Xom ashyodan samarali foydalanish orqali korxonalar atrof-muhitga ta'sirini kamaytirishi va daromadlarini yaxshilashi mumkin .

Xom ashyoning ahamiyatini tushunish korxonalarga xomashyodan foydalanish, narx belgilash va ulardan foydalanish borasida to'g'ri qaror qabul qilishga yordam beradi. Xom ashyodan foydalanishni optimallashtirish orqali korxonalar rentabelligini oshirishi , chiqindilarni kamaytirishi va ekologik barqarorligini oshirishi mumkin[2].

Xom ashyoning o'zgaruvchan xarajatlarga ta'siri. Xom ashyoning narxi mahsulotning yakuniy narxiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin va narxlarning har qanday o'zgarishi kompaniyaning foydasiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin . Sanoatga qarab, xom ashyo ishlab chiqarishning umumiy qiymatining muhim qismini tashkil qilishi mumkin. Masalan, oziq-ovqat va ichimliklar sanoatida xomashyo tannarxi sotilgan mahsulot umumiy qiymatining 60% gacha bo'lishi mumkin. Shuning uchun xom ashyoning o'zgaruvchan xarajatlarga ta'sirini tushunish juda muhimdir.

Ushbu mavzuni yoritish uchun xom ashyoning o'zgaruvchan xarajatlarga ta'siri haqida ba'zi tushunchalar:

1. Xom ashyo narxlarining o'zgaruvchanligi: xom ashyo narxlari talab va taklif ob-havo sharoiti , geosiyosiy muammolar va valyuta kurslari kabi turli omillar tufayli o'zgarib turadi . Misol uchun, qurg'oqchilik kabi ob-havo sharoiti makkajo'xori va bug'doy kabi xom ashyo etkazib berishga ta'sir qilishi mumkin, bu esa narxlarning oshishiga olib keladi. Xuddi shunday, savdo urushlari kabi geosiyosiy muammolar import qilinadigan xom ashyoga tariflarni keltirib chiqarishi mumkin, bu esa narxlarning oshishiga olib keladi. Ushbu tebranishlar mahsulotning o'zgaruvchan xarajatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin va kompaniyalar narxlarning o'zgarishi bilan bog'liq risklarni boshqarishga tayyor bo'lishlari kerak .

2. Xom ashyo sifati: Xom ashyo sifati mahsulotning o'zgaruvchan xarajatlariga ham ta'sir qilishi mumkin. Yuqori sifatli xom ashyo qimmatroq bo'lishi mumkin, ammo ular yuqori narxga ega bo'lishi mumkin bo'lgan sifatli yakuniy mahsulotga olib kelishi mumkin . Boshqa tomondan, past sifatli xom ashyo arzonroq bo'lishi mumkin, ammo bozorda raqobatlasha olmaydigan past sifatli yakuniy mahsulotga olib kelishi mumkin . Shuning uchun xom ashyo narxi va yakuniy mahsulot sifati o'rtasidagi muvozanatni saqlash juda muhimdir .

3. Xom ashyo manbalari: Xom ashyo olinadigan joy ham o'zgaruvchan xarajatlarga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, xomashyo xorijdan olingan bo'lsa, transport xarajatlari o'zgaruvchan xarajatlarga qo'shilishi mumkin. Xuddi shunday, agar xomashyo mahalliy manbalardan bo'lsa, transport xarajatlari past bo'lishi mumkin , bu esa o'zgaruvchan xarajatlarning pasayishiga olib keladi. Bundan tashqari, ma'lum bir mintaqada xom ashyoning mavjudligi xom ashyo narxiga ta'sir qilishi mumkin. Misol uchun, agar ma'lum bir hudud yuqori sifatli xom ashyo ishlab chiqarish bilan mashhur bo'lsa, bu materiallarga bo'lgan talab tufayli narxlar yuqori bo'lishi mumkin .

Xom ashyoning o'zgaruvchan xarajatlarga ta'sirini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Xom-ashyo ishlab chiqarish jarayonida muhim manba bo'lib, narxlarning har qanday o'zgarishi o'zgaruvchan xarajatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, korxonalar xom ashyo narxlarini kuzatib borishlari, narxlarning o'zgarishi bilan bog'liq risklarni boshqarishlari va xom ashyo narxi va yakuniy mahsulot sifati o'rtasida muvozanatni saqlashlari kerak[3].

Xom ashyo turlari. Xom ashyoni ikkita asosiy toifaga bo'lish mumkin: tabiiy va sintetik. Tabiiy xom ashyo - bu o'simliklar, hayvonlar va minerallar kabi tabiiy manbalardan olinadigan xom ashyo. Ushbu materiallarni qishloq xo'jaligi mahsulotlari, yog'och va metallar kabi kichik toifalarga ajratish mumkin. Boshqa tomondan, sun'iy ravishda kimyoviy jarayonlar orqali ishlab chiqariladigan sintetik xom ashyolardir.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari: Bu turdagi xomashyo fermer xo'jaliklarida yetishtiriladigan ekinlardan olinadi. Masalan, bug'doy, makkajo'xori, paxta va soya. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari oziq-ovqat, kiyim-kechak va boshqa iste'mol tovarlari ishlab chiqarishda ishlatiladi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari narxiga ko'pincha ob-havo sharoiti, zararkunandalar va kasalliklar kabi omillar ta'sir qiladi.

Yog'och: Yog'och - bu daraxtlardan olingan tabiiy xom ashyo. Qurilish sanoatida qurilish va mebel ishlab chiqarish uchun keng qo'llaniladi . Yog'och, shuningdek, qog'oz va pulpa sanoatida qog'oz mahsulotlarini tayyorlash uchun ishlatiladi. Yog'och narxiga talab va taklif kabi omillar, shuningdek, o'rmonni boshqarish bo'yicha hukumat siyosati ta'sir qiladi .

Metallar: Metalllar - konlardan olinadigan tabiiy xom ashyo. Masalan, temir, mis va alyuminiy. Metalllar qurilish, avtomobilsozlik va elektronika kabi turli sohalarda qo'llaniladi. Metallarning narxiga tog'-kon xarajatlari, talab va taklif, hukumat qoidalari kabi omillar ta'sir ko'rsatadi.

Sintetik xom ashyo: Bu turdagi xom ashyo kimyoviy jarayonlar orqali sun'iy ravishda ishlab chiqariladi. Masalan, plastmassalar, kimyoviy moddalar va sintetik tolalar. Sintetik xomashyo sanoatning turli sohalarida, jumladan, ishlab chiqarish, kiyim-kechak va elektronika sanoatida qo'llaniladi. Sintetik xomashyo narxiga ishlab chiqarish tannarxi, talab va taklif, davlat qoidalari kabi omillar ta'sir ko'rsatadi.

Raqobatbardoshlikni saqlab qolishga intilayotgan har qanday biznes uchun turli xil xom ashyo turlarini tushunish juda muhimdir. Xom ashyo narxiga turli omillar, jumladan, talab va taklif, davlat siyosati va ishlab chiqarish xarajatlari ta'sir ko'rsatadi. Xom ashyo xarajatlarini samarali boshqarish imkoniyatiga ega bo'lgan korxonalar uzoq muddatda muvaffaqiyatga erishish uchun yaxshiroq joylashadilar[4].

Xom ashyo tannarxiga ta'sir etuvchi omillar. Xom ashyoga bo'lgan talab va taklif xarajatlarning asosiy omillari hisoblanadi, ammo narxlarning o'zgarishiga olib keladigan boshqa omillar ham mavjud. Bu omillar oldindan aytib bo'lmaydigan bo'lishi mumkin va kompaniyaning daromadiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Xom ashyo narxiga turli omillar, jumladan, geosiyosiy hodisalar, ob-havo sharoiti va valyuta kurslarining o'zgarishi ta'sir ko'rsatadi. Yetkazib beruvchilar nuqtai nazaridan, talabning ortishi xom ashyo narxining keskin oshishiga olib kelishi mumkin. Boshqa tomondan, xaridorlar nuqtai nazaridan, talabning pasayishi past narxlarga olib kelishi mumkin. Ushbu bo'limda biz xom ashyo narxiga ta'sir qiluvchi turli omillarni o'rganamiz.

1. Talab va taklif: Yuqorida aytib o'tilganidek, talab va taklifning asosiy printsiplari xom ashyo xarajatlariga ta'sir qiluvchi asosiy omil hisoblanadi. Xom-ashyoga talab yuqori bo'lsa, unda narxlar ko'tariladi. Aksincha, xom ashyoga talab past bo'lsa, u holda narxlar tushadi.

2. Geosiyosiy hodisalar: urushlar, tabiiy ofatlar va siyosiy tartibsizliklar kabi geosiyosiy hodisalar xom ashyo xarajatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Misol uchun, 2011-yilda Yaponiyada sodir bo'lgan tsunami nodir tuproq metallarini etkazib berish zanjirini buzdi, bu esa narxlarning oshishiga olib keldi. Xuddi shunday, Kongo Demokratik Respublikasidagi fuqarolar urushi mintaqada beqarorlikka olib keldi va kobalt va koltan kabi minerallarni olishni qiyinlashtirdi.

3. Ob-havo sharoiti: Dovullar, tayfunlar va toshqinlar kabi tabiiy ofatlar xom ashyo yetkazib berish zanjirini buzishi mumkin. Misol uchun, 2017-yilgi dovul mavsumi AQShda Texas va Luizianadagi neftni qayta ishlash zavodlariga katta zarar yetkazdi, natijada neft narxi oshib ketdi.

4. Valyuta kurslarining o'zgarishi: valyuta kurslarining o'zgarishi xom ashyo narxiga ta'sir qilishi mumkin . Valyuta qiymati pasaysa, boshqa mamlakatlardan xom ashyo olib kirish qimmatga tushadi. Masalan, AQSH dollari qiymatining pasayishi neftni import qilish narxining oshishiga olib keladi, bu esa o'z navbatida benzin narxining oshishiga olib keladi.

5. Texnologiya: Texnologiyadagi yutuqlar xom ashyo narxiga ta'sir qilishi mumkin . Masalan, qazib olishning yangi usullarini ishlab chiqish mis va oltin kabi metallarni qazib olishni osonlashtiradi va tejamkor qiladi. Shunga o'xshab, qayta tiklanadigan energiya texnologiyalaridagi yutuqlar fotoalbom yoqilg'ilarga bo'lgan talabni kamaytirishi va neft narxini tushirishi mumkin .

Xom ashyo xarajatlariga oldindan aytib bo'lmaydigan va kompaniyaning daromadiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan turli omillar ta'sir ko'rsatadi. Ushbu omillarni tushunib, kompaniyalar o'zlarining xom ashyo xarajatlarini yaxshiroq boshqarishlari va o'zgaruvchan xarajatlarini minimallashtirishlari mumkin[5].

Xom ashyo narxini belgilashning global bozor tendentsiyalari. Xom ashyo narxining belgilanishi barcha sohalardagi korxonalar uchun o'zgaruvchan xarajatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Xom ashyo har qanday mahsulotning asosiy qurilish bloklari bo'lib, ularning narxi talab va taklif, geosiyosiy keskinlik va tabiiy ofatlar kabi turli omillar ta'sirida doimiy ravishda o'zgarib turadi . So'nggi yillarda xomashyo narxlarining jahon bozoridagi tendentsiyalariga bir qancha omillar, jumladan, covid - 19 pandemiyasi , rivojlanayotgan iqtisodiyotlar talabining ortishi va savdo siyosatidagi o'zgarishlar ta'sir ko'rsatdi. Ushbu tendentsiyalar xomashyoga tayanadigan korxonalar uchun murakkab va qiyin muhitni yaratdi va ongli qarorlar qabul qilish uchun bozordagi so'nggi o'zgarishlardan xabardor bo'lish juda muhimdir.

Xom ashyo narxini belgilash bo'yicha global bozor tendentsiyalari haqida ba'zi chuqur tushunchalar:

1. **COVID-19 ning ta'siri : Pandemiya global ta'minot zanjirlarini** buzdi va xom ashyo narxlarida sezilarli o'zgarishlarga olib keldi . Masalan, dunyodagi eng yirik nodir tuproq metallarini yetkazib beruvchi Xitoyda kon va zavodlarning yopilishi ushbu metallarning tanqisligini keltirib chiqardi va narxlarning oshishiga olib keldi . Boshqa tomondan, sayohat va iqtisodiy faollikning pasayishi tufayli neft va gazga talabning pasayishi narxlarning pasayishiga olib keldi .

2. **Rivojlanayotgan iqtisodlar** : Xitoy, Hindiston va Braziliya kabi rivojlanayotgan iqtisodlarning o'sishi metallar, minerallar va qishloq xo'jaligi mahsulotlari kabi xom ashyolarga bo'lgan talabni oshirdi. Bu ushbu tovarlar narxining oshishiga olib keldi va ushbu bozorlarda faoliyat yurituvchi korxonalar uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. Misol uchun, Xitoyda ushbu transport vositalarining mashhurligi

ortib borayotgani sababli elektr transport vositalarining akkumulyatorlarida qo'llaniladigan lityumga bo'lgan talab oshdi .

3. Savdo siyosati : Savdo siyosatidagi o'zgarishlar, masalan, tariflar va eksport cheklovlari , xom ashyo narxlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Misol uchun, 2018 yilda AQShning po'lat va alyuminiy importiga bojlar joriy etishi ushbu metallar narxining oshishiga olib keldi. Xuddi shunday, Rossiyaning 2020 yilda bug'doy eksportini cheklash to'g'risidagi qarori ushbu mahsulot narxining oshishiga olib keldi.

4. Atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalari : Atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalari, shuningdek, ularning etkazib berishni cheklash orqali xom ashyo narxlariga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, Yevroittifoqning avtomobillardan chiqadigan gazlar bo'yicha yangi qoidalari katalitik konvertorlarda qo'llaniladigan palladiyga talabning oshishiga olib keldi. Bu so'nggi yillarda palladiy narxining sezilarli darajada oshishiga olib keldi.

Xom ashyo narxining jahon bozoridagi tendentsiyalari murakkab va doimiy ravishda o'zgarib turadi. Xom ashyoga tayanadigan korxonalar ongli qarorlar qabul qilish va o'zgaruvchan xarajatlarni samarali boshqarish uchun bozordagi so'nggi o'zgarishlardan xabardor bo'lishlari kerak[6].

Xom ashyo xarajatlarini boshqarish strategiyalari. O'z mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun asosan xom ashyoga tayanadigan korxonalar bozor sharoitiga qarab o'zgarishi mumkin bo'lgan ushbu materiallarning xarajatlarini boshqarish muammosiga duch kelishadi. Xom ashyo narxiga turli omillar, jumladan, global talab va taklif, ob-havo sharoiti va geosiyosiy hodisalar ta'sir ko'rsatishi mumkin. Daromadlilikni saqlab qolish uchun kompaniyalar xom ashyo xarajatlarini boshqarishning samarali strategiyalarini ishlab chiqishlari kerak . Ushbu strategiyalar turli etkazib beruvchilardan materiallarni sotib olish, etkazib beruvchilar bilan uzoq muddatli shartnomalar tuzish va chiqindilarni kamaytiradigan va samaradorlikni oshiradigan texnologiya va uskunalarga sarmoya kiritishni o'z ichiga olishi mumkin . Xom ashyo xarajatlarini boshqarish uchun korxonalar foydalanishi mumkin bo'lgan ba'zi bir aniq strategiyalar:

1. **Yetkazib beruvchilarni diversifikatsiya qilish** : Xom ashyo uchun yagona yetkazib beruvchiga tayanish xavfli bo'lishi mumkin, chunki ularning ta'minot zanjiridagi har qanday uzilish tanqislikka yoki narxlarning oshishiga olib kelishi mumkin. Ta'minotchilar bazasini diversifikatsiya qilish orqali korxonalar ushbu xavflarga duchor bo'lishlarini kamaytirishlari va materiallarning yanada barqaror va prognozli ta'minotini ta'minlashlari mumkin. Misol uchun, mebel ishlab chiqaruvchisi o'z yog'ochini faqat bitta etkazib beruvchiga tayanmasdan, turli mintaqalardagi bir nechta etkazib beruvchilardan olishi mumkin.

2. **Uzoq muddatli shartnomalar bo'yicha muzokaralar olib borish** : Yetkazib beruvchilar bilan uzoq muddatli munosabatlar o'rnatish korxonalarga

xomashyo xarajatlarida ko'proq barqarorlik va prognozlilikni ta'minlaydi . Belgilangan vaqt oralig'ida ma'lum hajmdagi materiallarni sotib olishga rozi bo'lish orqali korxonalar ko'pincha etkazib beruvchilari bilan yaxshiroq narxlar va shartlarni kelishib olishlari mumkin. Misol uchun, oziq-ovqat ishlab chiqaruvchisi shakar yetkazib beruvchi bilan uzoq muddatli shartnoma tuzib, narxlarni ushlab turish va o'z mahsulotlarini doimiy ravishda shakar bilan ta'minlashni ta'minlashi mumkin.

3. **Texnologiya va uskunalarga sarmoya kiritish: chiqindilarni kamaytiradigan va samaradorlikni oshiradigan** texnologiya va uskunalarga sarmoya kiritib , korxonalar uzoq muddatda xom ashyo xarajatlarini kamaytirishi mumkin . Masalan, metall ishlab chiqaruvchi xomashyoni samaraliroq qayta ishlay oladigan yangi mashinalarga sarmoya kiritishi mumkin, bu esa ishlab chiqarish jarayonida ishlatiladigan hurda materiallar va energiya miqdorini kamaytiradi .

4. **Bozor kon'yunkturasini kuzatib borish** : bozor kon'yunkturasini diqqat bilan kuzatib borish korxonalariga xomashyo bahosidagi o'zgarishlarni oldindan bilishga va shunga mos ravishda o'z strategiyalarini o'zgartirishga yordam beradi. Misol uchun, agar korxonalar ma'lum bir xom ashyoning narxi yaqin kelajakda oshishi mumkinligini ko'rsa, narx oshishi kuchga kirgunga qadar ular ushbu materialni zaxiralash yoki etkazib beruvchisi bilan uzoq muddatli shartnoma tuzish haqida o'ylashlari mumkin.

Xomashyo xarajatlarini boshqarish puxta rejalashtirish va amalga oshirishni talab qiladi , ammo bu materiallarga ko'p ishonadigan korxonalar raqobatbardosh va daromadli bo'lib qolishi juda muhimdir. Yetkazib beruvchilarni diversifikatsiya qilish, uzoq muddatli shartnomalar tuzish, texnologiya va uskunalarga sarmoya kiritish va bozor sharoitlarini kuzatish orqali korxonalar xomashyo xarajatlarini boshqarish va raqobatchilardan oldinda qolish uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqishlari mumkin[7].

Xom ashyo xarajatlarini optimallashtirish uchun texnologiyadan foydalanish. Xom ashyo xarajatlarini optimallashtirish uchun texnologiyadan foydalanish bugungi iqtisodiyotdagi korxonalar uchun muhim jihatdir . Xom ashyo xarajatlari umumiy o'zgaruvchan xarajatlarning muhim qismini tashkil etganligi sababli, kompaniyalar ularni samarali boshqarish yo'llarini topishlari kerak . Texnologik taraqqiyot korxonalariga xomashyodan foydalanishni nazorat qilish, ma'lumotlarni yig'ish va xarajatlarni tejash va samaradorlikni oshirish uchun asosli qarorlar qabul qilish imkonini berdi . Texnologiyalardan foydalangan holda , korxonalar xarajatlarni kamaytirish va daromadlarini yaxshilash uchun o'z jarayonlarini soddalashtirishi, chiqindilarni kamaytirishi va ta'minot zanjirini optimallashtirishi mumkin .

Texnologiyadan foydalanishning eng muhim afzalliklaridan biri shundaki, u korxonalariga xomashyodan foydalanishni real vaqt rejimida ko'rish imkonini

beradi. Ushbu ko'rinish korxonalariga o'zlarining xom ashyo inventar darajasini kuzatish va ishlab chiqarish ehtiyojlarini qondirish uchun etarli ta'minotni ta'minlash imkonini beradi. Bundan tashqari, texnologiya korxonalariga xomashyodan foydalanishni kuzatishda yordam beradi, bu esa ularga iste'molni kamaytirish yoki tejamkorroq bo'lgan muqobil materiallarni topish mumkin bo'lgan sohalarni aniqlash imkonini beradi.

Texnologiya korxonalariga xom ashyo xarajatlarini optimallashtirishga yordam beradigan ba'zi usullar :

1. Avtomatlashtirilgan kuzatish va monitoring: Xom ashyodan foydalanishni kuzatish va monitoringni avtomatlashtirish korxonalarini ongli qarorlar qabul qilish imkonini beruvchi real vaqtda ma'lumotlar bilan ta'minlashi mumkin. Jarayonni avtomatlashtirish orqali korxonalar inson xatolarini kamaytirishi va ularning aniqligini oshirishi mumkin, bu esa xarajatlarni sezilarli darajada tejashga olib keladi .

2. Ma'lumotlar tahlili: Ma'lumotlar tahlili vositalarini qo'llash korxonalariga xomashyodan foydalanish naqshlarini aniqlashga va inventar darajasini optimallashtirishga yordam beradi. Ma'lumotlarni tahlil qilish orqali korxonalar mavsumiy tebranihlar kabi tendentsiyalarni aniqlashlari va inventarizatsiya darajasini mos ravishda sozlashlari mumkin.

3. Ta'minot zanjirini optimallashtirish : Texnologiya korxonalariga ta'minot zanjirini optimallashtirishga yordam beradi, bu esa xarajatlarni kamaytiradi va samaradorlikni oshiradi . Masalan, o'z vaqtida inventarizatsiya tizimini (JIT) joriy etish korxonalariga inventarizatsiya darajasini kamaytirishga va chiqindilarni minimallashtirishga yordam beradi.

4. Hamkorlik vositalari : Hamkorlik vositalari xomashyo xarajatlarini optimallashtirish uchun korxonalariga yetkazib beruvchilar bilan yaqinroq hamkorlik qilishda yordam beradi . Ma'lumotlarni almashish va birgalikda ishlash orqali korxonalar tejamkorlik imkoniyatlarini aniqlashlari va yetkazib beruvchilar bilan yaxshiroq narxlarni kelishib olishlari mumkin[8].

Texnologiyadan foydalanish korxonalar uchun xom ashyo xarajatlarini optimallashtirish uchun muhim jihatdir . Kuzatuv va monitoringni avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tahlil qilish vositalarini joriy etish, ularning ta'minot zanjirini optimallashtirish va hamkorlik vositalaridan foydalanish orqali korxonalar xarajatlarni kamaytirishi, samaradorlikni oshirishi va daromadlarini oshirishi mumkin. Xom-ashyo narxi oshib borar ekan, texnologiyadan foydalana olmagan korxonalar raqobatdosh ustunliklarini yo'qotish xavfi bor.

Xulosa. Atrof-muhit masalalari har bir insonning birinchi o'rinda turgan bugungi dunyoda barqaror xomashyo resurslarini ta'minlashning ahamiyatini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Xom ashyo manbalari atrof-muhitga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi va kompaniyalar o'zlari foydalanadigan xom ashyo barqaror manbalardan

olinishini ta'minlash uchun mas'uliyat bilan yondashishlari kerak. Bu nafaqat ekologik nuqtai nazardan, balki iqtisodiy nuqtai nazardan ham muhim, chunki u uzoq muddatli xom ashyo mavjudligini ta'minlaydi va ta'minot zanjiri uzilishlari xavfini kamaytiradi. Xom ashyoning xo'jalik faoliyatidagi doimiy ahamiyatini ta'kidlab bo'lmaydi, chunki u har qanday biznes muvaqqatining asosiy hal qiluvchi omilidir. Xom ashyo tayyor mahsulot ishlab chiqariladigan asosiy materiallardir. Ular yog'och, minerallar va neft kabi tabiiy resurslar yoki plastmassa va kimyoviy moddalar kabi sintetik materiallar bo'lishi mumkin. Xom ashyoning xo'jalik faoliyatidagi ahamiyati shundan dalolat beradiki, ular ishlab chiqarish jarayonining har bir bosqichida, ya'ni ishlab chiqarishning boshlang'ich bosqichidan to mahsulotni oxirgi iste'molchiga yetkazib berishning yakuniy bosqichigacha foydalaniladi. Xom ashyoning xo'jalik faoliyatidagi doimiy ahamiyatini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Xom ashyo o'zgaruvchan xarajatlarni aniqlashning asosiy omili bo'lib, mahsulot narxiga, ishlab chiqarish jarayoniga va materiallar manbasiga ta'sir qiladi. Korxonalar murakkab global ta'minot zanjirlarida harakat qilishda va mijozlar va manfaatdor tomonlarning talablarini qondirish uchun ishlashda davom etar ekan, xomashyodan mas'uliyatli foydalanish va manbalarni ta'minlash muhim masala bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.S.Muratov, I.A.DJalalova, S.Sh.Oripov. Korxonalar iqtisodiyoti. Darslik. -T.: «Fan va texnologiya», 2014,424 bet.
2. www.hufocw.org
3. Maxmudov E Maxmudov E.X. IsakovM.YU. «Korxonalar iqtisodiyoti» (O`quv qo`llanma) - T.: TDIU, 2006
4. www.wikipedia.org
5. R.S.Muratov, I.A.DJalalova, S.Sh.Oripov. Korxonalar iqtisodiyoti. Darslik. -T.: «Fan va texnologiya», 2014,424 bet
6. www.fastercapital.com
7. www.cyberleninka.ru
8. www.fastercapital.com